

- Yadov V. A. Sotsial'nye i sotsial'no-psikhologicheskie mekhanizmy formirovaniya identichnosti lichnosti [Social and socio-psychological ways of identity formation] / V. A. Yadov // *Psikhologiya samosoznaniya : khrestomatiya* / red. D. Ya. Raygorodskiy. – Samara, 2007. – P. 589–602.
24. Integration of Social Identities in the Self: Toward a Cognitive-Developmental Model / C. E. Amiot, R. de la Sablonnière, D. J. Terry, J. R. Smith // *Pers. Soc. Psychol. Rev.* – 2007. – 11. – P. 364–390.
25. Doise W. Social representations in Personal Identity / W. Doise // *Social Identity: International Perspective* / [ed. by S. Worchel, J. F. Morales, D. Paez, J. Deschamps]. – Sage Publications, 1998. – P. 13–25.
26. Jaromowic M. Self-We-Others Schemata and Social Identifications / M. Jaromowic // *Social Identity: International perspective* / [ed. by S. Worchel, J. F. Morales, D. Paez, J. Deschamps]. – Sage Publications, 1998. – P. 44–52.
27. Moskovici S. Notes towards a description of Social Representation / S. Moskovici // *European Journal of Social Psychology.* – 1988. – Vol. 18, № 3. – P. 211–250.
28. Turner J. C. Self and collective: cognition and social context. *Personality and Social Psychology* / J. C. Turner, P. J. Oakes, S. A. Haslam // *Foreign psychology.* – 1994. – So 2, № 2 (4). – P. 8–17.
29. Tajfel H. The social identity theory of intergroup behavior / H. Tajfel, J. C. Turner // *Psychology of intergroup relations* / [ed. by S. Worchel, W. G. Austin]. – Chicago : Nelson-Hall, 1986. – P. 7–24.
30. Cinnirella M. Exploring temporal aspects of social identity: the concept of possible social identities / M. Cinnirella // *European Journal of Social Psychology.* – 1998. – № 28 (22). – March/April. – P. 227–248.

УДК 316.628:330.16

В. О. Васютинський
Received April 22, 2014;
Revised May 12, 2014;
Accepted May 19, 2014.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПІДВИЩЕННЯ САМОЕФЕКТИВНОСТІ НОСІЇВ БІДНОСТІ ЯК СТИЛЮ ЖИТТЯ

У статті наведено результати дослідження соціально-психологічних засобів підвищення самоефективності носіїв бідності як стилю життя. Узагальнено описані А. Бандурою особливості самоефективності як переконання особи щодо її здатності керувати подіями, які впливають на її життя, віри в себе та власну

компетентність. Таке узагальнення дало підстави виділити сім соціально-психологічних чинників підвищення самоефективності особи як засобу подолання її життєвої безпорадності. За результатами опитування студентів-психологів, експертної оцінки науковців у галузі соціальної психології, тренінгів зі студентами-психологами визначено цілі підвищення самоефективності, його організаційні форми і методи, прийоми впливу та способи взаємодії з оточенням. До цілей належать: усвідомлення власних позитивних і негативних рис; усвідомлення особливостей взаємодії з оточенням та спільної діяльності з ним; усвідомлення особистісних причин власних невдач; підвищення самооцінки; зміна ставлень і постав; подолання страхів і невпевненості; посилення довіри до оточення; актуалізація своєї креативності і талантів; посилення відповідальності. Серед форм і методів роботи визначено: групову роботу (психотерапія і тренінг); профорієнтацію; лекції, презентації, відеопродукцію, ознайомлення з літературою; відвідування закладів для престарілих, інвалідів, сиріт; волонтерську діяльність; громадську роботу; залучення оточення; звернення до соціальних служб, центрів зайнятості; лонгітюдний психологічний супровід; залучення до соціальних структур. До прийомів впливу та способів взаємодії зараховано: спілкування з особами, які мають подібні проблеми; позитивні приклади успішних людей; обмін життєвим досвідом та обговорення життєвих сценаріїв; моделювання спільної діяльності; спільне планування майбутнього, вироблення плану дій, формулювання життєвих цілей; надання емоційної підтримки, визнання, похвали; обговорення переваг здорового способу життя; показ привабливості свободи та відповідальності.

Ключові слова: бідність як стиль життя, самоефективність, взаємодія з оточенням, спільна діяльність, групова робота

Vasiutynskyi V. O. Social and Psychological Means of Increasing the Self-efficacy of the People in Poverty as a Lifestyle. The article deals with the social and psychological means of increasing self-efficacy of the people in poverty as a lifestyle. Generalization of the features of self-efficacy by A. Bandura allowed determining seven socio-psychological factors of this process. The students and the scientists of psychology took a part in the research. The aims of increasing self-efficacy, its organizational forms and methods, the ways of influence and collaboration with circumferential were fixed. The aims include: awareness of own positive and negative qualities; awareness of features of collaboration and joint activity with the surrounding persons; awareness of the personality reasons of the failures; increasing self-appraisal; changing the attitudes; overcoming the fears and uncertainty; strengthening trust to the people; actualization of creativity; strengthening responsibility. The forms and the methods of work are: psychotherapy and trainings; vocational orientation; the lectures, the presentations, the video-products, acquaintance with literature; visiting the establishments for aged, the invalids, and the orphans; volunteer activity; social activity; involving circumferential; asking the social services and the employment centres; longitude psychological accompaniment; engaging in the social structures. The ways of influence and collaboration are attributed with: communication with the people having the similar problems; the positive examples of

the successful people and the people who overcame their confusions; exchanging life experience and discussion of life scenarios; modelling joint activity; joint planning the future, the actions, and the life aims; providing emotional support, recognition, and a praise; discussion of the advantages of a healthy way of life; showing an attractiveness of freedom and responsibility.

Keywords: poverty as a lifestyle, self-efficacy, collaboration with the surrounding persons, joint activity, group work.

Васютинский В. А. Социально-психологические средства повышения самооффективности носителей бедности как стиля жизни. В статье представлены результаты исследования социально-психологических средств повышения самооффективности носителей бедности как стиля жизни. Обобщены описанные А. Бандурой особенности самооффективности как убеждения личности в её способности управлять событиями, влияющими на её жизнь, веры в себя и собственную компетентность. Подобное обобщение дало основания выделить семь социально-психологических факторов повышения самооффективности личности как средства преодоления её жизненной беспомощности. По результатам опроса студентов-психологов, экспертной оценки учёных в области социальной психологии, тренингов со студентами-психологами определены цели повышения самооффективности, его организационные формы и методы, приёмы воздействия и способы взаимодействия с окружающими. К целям относятся: осознание собственных положительных и отрицательных качеств; осознание особенностей взаимодействия с окружающими и совместной деятельности с ними; осознание личностных причин собственных неудач; повышение самооценки; изменение отношений и установок; преодоление страхов и неуверенности; усиление доверия к окружающим; актуализация своей креативности и талантов; усиление ответственности. Среди форм и методов работы определены: групповая работа (психотерапия и тренинг); профориентация; лекции, презентации, видеопродукция, ознакомление с литературой; посещение заведений для престарелых, инвалидов, сирот; волонтерская деятельность; общественная работа; привлечение окружающих; обращение в социальные службы, центры занятости; лонгитюдное психологическое сопровождение; вовлечение в социальные структуры. К приёмам воздействия и способам взаимодействия отнесены: общение с лицами, имеющими подобные проблемы; положительные примеры успешных людей; обмен жизненным опытом и обсуждение жизненных сценариев; моделирование совместной деятельности; совместное планирование будущего, разработка плана действий, формулировка жизненных целей; оказание эмоциональной поддержки, признания, похвалы; обсуждение преимуществ здорового образа жизни; показ привлекательности свободы и ответственности.

Ключевые слова: бедность как стиль жизни, самооффективность, взаимодействие с окружающими, совместная деятельность, групповая работа.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблеми свідомості та поведінки осіб із низьким рівнем матеріального добробуту

найповніше досліджено в контексті запропонованої О. Льюїсом категорії «культура бідності» [9]. Засоби підтримки бідних у подоланні притаманного їм стилю життя здебільшого спрямовано на особистісну корекцію.

У цьому відношенні за цікавий орієнтир може правити досягнення певного рівня самоефективності, яку А. Бандура визнав за основу людської суб'єктності, – переконання особи щодо її здатності керувати подіями, які впливають на її життя, віра в себе та власну компетентність. Такі переконання підказують особі, може вона чи ні виконати певні дії, аби змінити ситуацію на краще, мобілізують її пізнавальні засоби, посилюють контроль над перебігом подій. Виконання або невиконання певних дій істотно залежить від того, як особа оцінює свої поведінкові та пізнавальні можливості з досягнення бажаного результату [8].

У традиційному для когнітивної психології руслі соціально-психологічний контекст поведінки людини привертає відносно небагато уваги. Проте А. Бандура досить пильно поставився до міжособово-комунікативних джерел функціонування особи. Він зазначав, що Я є соціально виробленим, і людські суб'єкти діють узагальнено й проактивно, а не лише реактивно, аби сформувані характер їхніх соціальних систем. У суб'єктних трансакціях люди – і виробники, і продукти таких систем. Соціальні структури виникають у результаті людської діяльності, а соціоструктурні практики накладають обмеження і забезпечують сприятливі ресурси та структури можливостей для особистого розвитку й функціонування. Особистісний розвиток відбувається як процес навчання через моделювання, в основі якого лежать вікарна поведінка, спостереження, наслідування, імітація [1, с. 40–84; 8]. Відтак належить уважніше придивитися до психологічного змісту самоефективності не лише як особистісної властивості, а й як соціального (соціоструктурного) продукту.

Узагальнення описаних А. Бандурою особливостей самоефективності дало підстави виділити низку соціально-психологічних чинників, що можуть сприяти підвищенню самоефективності особи як засобу подолання її життєвої безпорадності. Це чинники, які виявляють себе насамперед на рівні безпосередніх контактів зі значущим оточенням: 1) створення, заохочення, увиразнення позитивних зразків ефективної поведінки в близькому оточенні особи, серед до неї подібних; 2) стимуляція до ідентифікації з ними, заохочення до власних досягнень, оперативна прихильна оцінка здобутих результатів, акцен-

тування власної здатності особи теж бути успішною; 3) м'яке, але наполегливе спонукання до активності, допомога з боку оточення: спочатку – як спонукальна, а далі – як підтримувальна; 4) підтримка побудови реалістичних планів і зусиль на виконання їх, легкий (не заворожувальний) оптимізм; 5) тактика малих кроків і скромних, але привабливих досягнень; організація прихильної громадської думки: помірковано позитивної, не критичної, співчуття – радше словесне, ніж емоційне; 6) асертивна позиція щодо оцінок особою себе і власних дій: заохочення в разі невміння або небажання звирятися, стримане ставлення до тих, хто звиряється надмірно; 7) у спільних діях – вирізнення позитивних індивідуальних внесків і результатів особи та маскуванню негативних; 8) знецінення особистісних причин невдач [2].

Організація та забезпечення опосередкованого соціально-психологічного впливу на носіїв культури бідності має допомогти в актуалізації корекційного потенціалу їхнього оточення та спрямуванні його на позитивну трансформацію свідомості й поведінки таких осіб. **Мета** дослідження – виявити соціально-психологічні засоби підвищення самоєфективності носіїв бідності як стилю життя.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. За результатами дослідження способу життя і стратегій виживання бідних Н. Тихонова зробила висновок, що їхня проблема полягає радше не в низькому рівні прибутку, а в неможливості вести той спосіб життя, який веде більшість їхніх співгромадян. Це пов'язано з обмеженнями соціальної участі, специфікою соціальних контактів, обранням пасивних або деструктивних стратегій виживання. Н. Тихонова зазначає, що стратегії виживання, які використовують бідні, містять більше пасивних або деструктивних дій [7].

Стратегії зараджування економічній депривації К. Муздибаєв визначає як когнітивні та поведінкові зусилля особи з керування специфічними вимогами кризової ситуації, які перевищують її власні ресурси. Для бідних характерні пасивні форми зараджування матеріальним труднощам: відсторонене сприйняття ситуації, очікування на якусь подію або чудо, безплідне мріяння, упокорення й бездіяльність, стійке перенесення труднощів, жорстка економія, уникання спілкування або звинувачення та пошук винних. Переважання негативних думок та звинувачувальної стратегії поєднане з браком продуктивних способів подолання труднощів. Нагромадження невдалого досвіду призводить до безпорадності й пасивності. Бідність породжує стан постійної депресії, напруження й пригнічення, наслідком яких стають упередженість та переадресування гніву на інших осіб [5].

Вивчаючи соціальну адаптацію малозабезпечених сімей у нових соціально-економічних умовах, Г. Пляскіна визначила її як процес взаємодії, взаємного впливу та пристосування адаптанта й адаптаційного середовища, у результаті якого відбувається їхній розвиток, установлюється стан рівноваги та задовольняються потреби особи. Пляскіна описує три найпоширеніші стратегії поведінки членів малозабезпечених сімей. Першу стратегію характеризує повна пасивність, вичікувальна позиція, економія на всьому. Друга передбачає різні типи використання професійно-кваліфікаційного потенціалу: орієнтацію на монозайнятність і пошук високооплачуваної роботи або на додаткову роботу і пошук нових джерел прибутків. Третя стратегія пов'язана з удосконаленням професійної кваліфікації через підвищення рівня освіти, опанування іншої професії. Патерналістськи-егалітаристські соціальні очікування психологічно перешкоджають виборі активних і конструктивних стратегій адаптації, виправдовують пасивні і навіть підштовхують до деструктивних стратегій. Серед бідних Г. Пляскіна зафіксувала багато таких, хто взагалі не визначився зі стратегією поведінки в разі погіршення умов життя [6].

П. Козирєва відзначає значну диференційованість нинішнього російського суспільства за рівнем адаптації до мінливих соціальних умов. Простежується послаблення ролі пасивних адаптаційних практик та підвищення значущості активних моделей і способів соціально-економічної адаптації. Натомість розвиткові адаптаційних процесів перешкоджають, зокрема, висока залежність громадян від держави та брак ефективного механізму реалізації людського капіталу [3].

Досліджуючи соціальні ресурси молодих сімей у подоланні бідності, М. Мезенєва розглядає ці ресурси як можливості індивіда або групи, які може бути використано для зміни їхнього соціального статусу. До внутрішніх ресурсів належать культурні (освіта, кваліфікація, загальний культурний рівень) і ресурси соціальних мереж («сильні» зв'язки – стосунки в сім'ї, «слабкі» – зі знайомими); до зовнішніх – ресурси соціальної політики держави. Бідні молоді сім'ї мають нижчий, порівняно із забезпеченими, рівень посідання соціальних ресурсів. Серед основних стратегій подолання бідності М. Мезенєва називає інтенсифікацію трудової діяльності, професіоналізацію, нарощування кваліфікації, формування й використання соціальних зв'язків. Із-поміж усіх можливих стратегій поведінки (прогресивні, регресивні і традиційні; активні й пасивні; залежні та незалежні) бідні молоді сім'ї частіше вибирають регресивні і залежні стратегії [4].

У контексті вироблення соціально-психологічних засобів запобігання та подолання бідності як стилю життя в процесі ціннісно-орієнтаційного самовизначення було поставлено завдання визначити перелік можливих форм, методів і прийомів соціально-психологічної допомоги носіям відповідного стилю. Для цього опитано 34 студентів-магістрантів психологічної спеціальності Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Житомирського державного університету імені Івана Франка. Студенти описували засоби психологічної підтримки осіб, які потерпають через матеріальну незабезпеченість, спричинену їхньою життєвою безпорадністю.

Зроблені описи опрацьовано за допомогою контент-аналізу. Усього отримано 215 змістових одиниць (по 6,3 на кожного респондента), які поділено на три групи: цілі психологічної допомоги (38,1 %), організаційні форми та методи (29,8 %), прийоми впливу та способи взаємодії (32,1 %).

На основі узагальнення висловів, що мають характер цілей можливої допомоги, складено такий перелік: підвищення самооцінки і самоусвідомлення, самоефективності й продуктивності, корекція цінностей і постав, посилення відповідальності й упевненості, подолання безпорадності, мотивування до змін, до підвищення матеріального добробуту, до праці, активізація ресурсів, адаптація, покращення емоційно-вольової саморегуляції, підвищення довіри. Серед перелічених цілей соціально-комунікативний зміст більш-менш чітко простежується в таких позиціях, як посилення відповідальності та підвищення довіри. Натомість решта цілей має індивідуально-особистісне спрямування.

Наведені студентами методи психологічної підтримки об'єднано в такі групи: психодіагностика, психологічне консультування, різні види групової роботи (у т. ч. тренінг), профорієнтація, залучення до соціальних структур, робота з оточенням (насамперед із сім'єю), використання засобів літератури й мистецтва. Відносно виразніший соціально-комунікативний характер мають групова робота, профорієнтація, залучення до соціальних структур, робота з оточенням.

Складніше опитаним далися формулювання прийомів і засобів впливу та взаємодії з евентуальними клієнтами. Важче також було їх узагальнювати і визначати психологічний зміст. Урешті-решт сформульовано такий набір: орієнтація на позитивний Я-образ, похвала й заохочення, психоемоційна підтримка; зосередження уваги на позитивних зразках, цілепокладання та визначення перспектив, показ привабливості свободи та відповідальності; аналіз можливостей і здібностей, усвідомлення особистих інтересів; обговорення причин

безпорадності, аналіз негативних рис і мотивів, психотерапія дитячих травм і проблем; спілкування з носіями подібних проблем, укладання корисних знайомств; провокація стресу, моделювання ситуації виживання; рух від простого до складного, аутотренінг і візуалізація, фізичне навантаження. Можна виділити кілька прийомів, що мають радше соціально-комунікативний характер: похвала й заохочення, зосередження уваги на позитивних зразках, показ привабливості свободи та відповідальності, спілкування з носіями подібних проблем, укладання корисних знайомств.

Наступне завдання дослідження – виявлення значущих зв'язків між чинниками підвищення самоефективності життєво безпорадних осіб і змістом психологічної допомоги їм. Для цього опитано 41 науковця Інституту соціальної та політичної психології НАПН України. Респондентам пропонували до кожного чинника вибрати від одного до трьох елементів психологічної допомоги, у змісті яких вони вбачають найбільше можливостей для прояву цього чинника. До анкети включено ті названі вище елементи, що мають соціально-психологічне спрямування.

За отриманими даними зроблено висновок, що серед соціально-психологічних чинників, які можуть сприяти підвищенню самоефективності особи як засобу подолання її життєвої безпорадності, увагу психологів насамперед привертають заохочення до власних досягнень, увиразнення зразків ефективної поведінки, організація прихильної громадської думки. А в межах психологічної допомоги домінують підвищення довіри та зосередження уваги на позитивних зразках.

Серед методів роботи частіше йдеться про залучення до соціальних структур та групову роботу, натомість малоістотна профорієнтація. Що ж до ефективних прийомів, то експерти насамперед виділяли зосередження уваги на позитивних зразках.

У просторі зроблених експертами виборів проведено кластерний аналіз, за результатами якого виділено п'ять кластерів. Далі в кожному кластері визначено ознаку, на яку за даними частотного аналізу припала найбільша кількість виборів, і її визнано за найбільш типову серед ознак цього кластеру.

На цій підставі сформульовано п'ять основних засобів підвищення самоефективності носіїв бідності як стилю життя: знецінення особистісних причин невдач завдяки спілкуванню з носіями подібних проблем; спонукання до активності і подальша підтримка на основі залучення до соціальних структур; вирізнення позитивних та маскування негативних внесків особи до спільної діяльності для посилення почуття

відповідальності; стимуляція до ідентифікації з позитивними зразками та заохочення до власних досягнень задля підвищення довіри; тактика скромних, але привабливих досягнень через зосередження уваги на позитивних зразках.

Ці засоби використано як матеріал для подальшого визначення змісту корекційної роботи з носіями бідності як стилю життя. Для цього проведено тренінгові заняття зі студентами-заочниками V курсу соціально-психологічного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка.

У роботі взяли участь 38 студентів: дві академічні групи по 19 осіб, кожна з яких поділено на тренінгові підгрупи (9–10 осіб). Студентам було поставлено завдання розробити систему засобів колективної психологічної допомоги матеріально незабезпеченим особам, причина неможливості яких – власна життєва безпорадність.

Узагальнення поданих студентами пропозицій привело до поділу їх на такі самі три групи, що й в описаному вище опитуванні студентів-магістрантів, а саме: цілі психологічної допомоги, її організаційні форми та методи, прийоми впливу та способи взаємодії.

До цілей належать: усвідомлення власних позитивних і негативних рис; усвідомлення особливостей взаємодії з оточенням та спільної діяльності з ним; усвідомлення особистісних причин власних невдач; підвищення самооцінки; зміна ставлень і постав; подолання страхів і невпевненості; посилення довіри до оточення; актуалізація своєї креативності і талантів. Видається доречним доповнити цей перелік ще однією метою, яку ми виділили в попередньому опитуванні, – посилення відповідальності.

Серед форм і методів роботи нами визначено такі: різні види групової роботи (психотерапія, тренінг); профорієнтація; лекції, презентації, відеопродукція, ознайомлення з літературою; відвідування закладів для престарілих, інвалідів, сиріт; волонтерська діяльність; громадська робота; залучення оточення; звернення до соціальних служб, центрів зайнятості; лонгітюдний психологічний супровід. Варто також мати на увазі раніше сформульовану форму роботи – залучення до соціальних структур.

До прийомів впливу та способів взаємодії зараховано: спілкування з особами, що мають подібні проблеми; позитивні приклади (успішні люди); обмін життєвим досвідом та обговорення життєвих сценаріїв; моделювання спільної діяльності; спільне планування майбутнього, вироблення плану дій, формулювання життєвих цілей; надання емоційної підтримки, визнання, похвали; обговорення переваг

здорового способу життя. Додатковий прийом із раніше визначених – показ привабливості свободи та відповідальності.

Висновки. Проведене дослідження показало, що набір соціально-психологічних засобів підвищення самоефективності носіїв бідності як стилю життя чималий, а водночас обмежений. Цілі допомоги зосереджено навколо корекції особистісних рис і постав на основі усвідомлення власних проблем та гармонізації стосунків із оточенням. Організаційні форми та методи – це переважно групова робота і взаємодія із соціальними структурами. Найефективніші прийоми впливу та способи взаємодії з оточенням полягають у колективному обговоренні наявних проблем, життєвого досвіду, планів і цілей, орієнтації на позитивні приклади, виконанні спільної діяльності.

Література

1. Бандура А. Теория социального научения / А. Бандура. – СПб. : Евразия, 2000. – 320 с.
Bandura A. Teoriya sotsialnogo naucheniya [Social Learning Theory] / A. Bandura. – Saint-Petersburg : Evraziya, 2000. – 320 p.
2. Васютинський В. О. Особливості комунікативних орієнтацій осіб, які психологічно тяжіють до бідності / В. О. Васютинський // Права дітей із спектром аутистичних порушень: освітні, соціальні та медичні послуги : матеріали наук.-практ. конф. – Львів : Триада плюс, 2013. – С. 24–29.
Vasiutynskiy V. O. Osoblyvosti komunikatyvnykh oriientatsii osib, iaki psykholohichno tiazhiut' do bidnosti [The peculiarities of the communicative orientations of the people, who psychologically incline towards poverty] / V. O. Vasiutynskiy // Prava ditei iz spektrom autystychnykh porushen': osvichni, sotsialni ta medychni posluhy» [The Rights of the Children With a Spectrum of the Autistic Disorders: the Educational, Social and Medical Services] : materialy nauk.-prakt. konf. – Lviv : Triada plus, 2013. – P. 24–29.
3. Козырева П. М. Социальная адаптация населения России в постсоветский период / П. М. Козырева // Социологические исследования. – 2011. – № 6. – С. 24–36.
Kozyreva P. M. Sotsialnaya adaptatsiya naseleniya Rossii v postsovetskiy period [Social adaptation of Russia population in the post-soviet period] / P. M. Kozyreva // Sotsiologicheskie issledovaniya. – 2011. – № 6. – P. 24–36.
4. Мезенева М. В. Социальные ресурсы молодых семей в преодолении бедности (на материалах Вологодской области) : автореф. дис. ... канд. социол. наук / М. В. Мезенева. – СПб., 2012. – 30 с.
Mezeneva M. V. Sotsialnye resursy molodykh semey v preodolenii bednosti (na materialakh Vologodckoy oblasti) [The Social Resources of the Young Families in Overcoming Poverty (According to the Materials of Vologda Region)] / M. V. Mezeneva : avtoref. dis. ... kand. sotsiol. nauk. – Saint-Petersburg, 2012. – 30 p.
5. Муздыбаев К. Переживание бедности как социальной неудачи: атрибуция ответственности, стратегии совладания и индикаторы депривации / К. Муздыбаев // Социологический журнал. – 2001. – № 1. – С. 5–32.

- Muzdybaev K. Perezhivanie bednosti kak sotsialnoy neudachi: atributsiya otvetstvennosti, strategii sovladaniya i indikatory deprivatsii [Experiencing poverty as a social failure: attribution of responsibility, the coping strategies, and the indicators of deprivation] / K. Muzdybaev // *Sotsiologicheskiy Zhurnal*. – 2001. – № 1. – P. 5–32.
6. Пляскина Г. Е. Социальная адаптация малообеспеченных семей в новых социально-экономических условиях (на материалах Республики Бурятия) : автореф. дис. ... канд. социол. наук / Г. Е. Пляскина. – Улан-Удэ, 2007. – 23 с.
Plyaskina G. E. Sotsialnaya adaptatsiya maloobespechennykh semey v novykh sotsialno-ekonomicheskikh usloviyakh (na materialakh Respubliki Buryatiya) [Social Adaptation of the Indigent Families in the New Socio-economic Conditions] / G. E. Plyaskina : avtoref. dis. ... kand. sotsiol. nauk. – Ulan-Ude, 2007. – 23 p.
7. Тихонова Н. Е. Бедные: образ жизни и стратегии выживания / Н. Е. Тихонова // Куда идет Россия? Трансформация социальной сферы и социальная политика / под общ. ред. акад. Т. И. Заславской. – М. : [б. и.], 1998. – С. 199–209.
Tikhonova N. E. Bednye: obraz zhizni i strategii vyzhivaniya [The poor people: a way of life and the survival strategies] / N. E. Tikhonova // *Kuda idet Rossiya? Transformatsiya sotsialnoy sfery i sotsialnaya politika* [Where Does Russia Go? Transforming Social Sphere and Social Politics] / pod obshch. red. akad. T. I. Zaslavskoy. – Moscow, 1998. – P. 199–209.
8. Bandura A. Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective / A. Bandura // *Annual Review of Psychology*. – 2001. – Vol. 52. – P. 1–26.
9. Lewis O. Five Families. Mexican Case Studies in the Culture of Poverty / O. Lewis. – NY. : Basic Books, 1959. – 351 p.

УДК 159.9:371:11

А. В. Вознюк

Received March 28, 2014;

Revised April 30, 2014;

Accepted May 12, 2014.

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЙНОГО
КОМПОНЕНТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ
КЕРІВНИКІВ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ ДО УПРАВЛІННЯ
ПЕДАГОГІЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ**

У статті відображено результати дослідження особливостей розвитку мотиваційного компонента психологічної готовності керівників освітніх організацій до управління педагогічними працівниками. На основі аналізу наукових підходів мотиваційний компонент психологічної готовності керівників освітніх організацій до управління педагогічними працівниками розуміють сукупність пере-